

Nieuwsbrief Leren

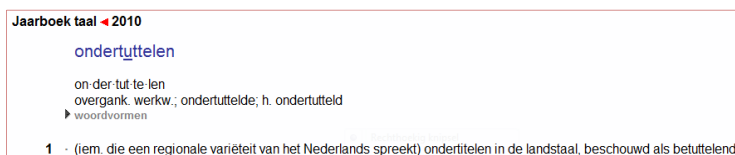
- 80 -

Lieven Coppens

Dit privé-initiatief wil op een onderbouwde manier informatie geven over actuele onderwijsthema's. Standpunten die hier worden ingenomen zijn uitsluitend deze van de auteur zelf en kunnen dan ook in geen enkel opzicht toegeschreven worden aan welbepaalde organisaties of onderwijsnetten en/of onderwijskoepels. De auteur streeft er naar alle standpunten grondig en wetenschappelijk te onderbouwen. Een duidelijke bronvermelding laat iedereen toe om alles te controleren.

Voorwoord

Terwijl ik dit voorwoord schrijf, lopen de reacties op de vorige nieuwsbrief vlot binnen. Vooral het voorwoord heeft veel mensen op een positieve manier getroffen. Deze reacties komen op twee dingen neer. Enerzijds is er de bevestiging dat je leerkrachten niet moet betuttelen: ze zijn zelf in staat om theoretische en wetenschappelijke artikelen en vakliteratuur door te nemen en de inhoud ervan mee te nemen naar hun onderwijspraktijk. Eén lezer maakte direct de vergelijking met het kiezen en gebruiken van de strategieën voor begrijpend lezen die ze zelf onderwijzen aan de leerlingen. Anderzijds is er ook de oproep naar de leerkrachten om, in het kader van *levenslang leren*, deze vakliteratuur en artikelen actief op te zoeken en door te nemen. De juiste naam daarvoor is niet *planlast* maar wel professionalisering. Een heel leuke reactie kreeg ik van professor Annemie Desoete naar aanleiding van dit voorwoord. Op het einde ervan schreef ik dat ik de nieuwsbrief niet ging voorzien van ondertitels voor de leerkrachten basis-onderwijs. Blijkt nu dat er hiervoor een heus Nederlands woord bestaat: *ondertuttelen*. Ik zocht het op in het *Jaarboek taal 2010* bij de elektronische versie van de *Dikke Van Dale*, en ja hoor:

Taal kan toch rijk en creatief zijn! Een reden te meer om zoveel mogelijk woorden uit andere talen te weren. Onze taal is sterk genoeg om de aanvallen van het Engelse, Duitse en Franse idioom af te weren. Of wat dacht je van dit gedrocht:

Het is überhaupt not-done om jouw knowhow te etaleren.

Je kunt dit perfect in het Nederlands zeggen:

Het is vanzelfsprekend dat je niet met jouw kennis te koop loopt.

Als ze het dan nog niet begrijpen, kan het volgende zinnetje volstaan:

Stoef nie!

Of is er daar ook weer een vreemde taal mee gemoeid?

Bij leven en welzijn, tot in september!

Lieven

Een model voor begrijpend lezen (vervolg)

2 De denkcategorieën nader bekeken

2.1 Verbaal begrip

Verbaal begrip gaat over taalbegrip in relatie tot begrijpend lezen. Het vraagt op zich een grote woordenschatkennis, maar overstijgt het niveau van de woordenschatkennis in de traditionele betekenis van het woord. Het gaat erom de betekenis van een complex woord, een zin of beeldspraak te duiden. Dit kun je doen door:

- woordanalyse;
- een afleiding uit de context;
- het zoeken van een al gebruikt synoniem;
- het geven van een tegenstelling;
- het gebruik van morfologische aanwijzingen;
- het gebruik van syntactische aanwijzingen;
- het gebruik van semantische aanwijzingen.

2.1.1 Complexe woorden

Het duiden van complexe woorden heeft verschillende aspecten. Als lezer moet je hiervoor beroep doen op verschillende vaardigheden:

- je moet nuances in de betekenis begrijpen:
vb. ontstemd – kwaad – woedend;
- je moet woorden met een gradatieverschil begrijpen:
vb. zwaar – zwaarder – zwaarst;
- je moet woorden begrijpen waarvan de betekenis bepaald wordt door de morfologische opbouw:
vb. kleinste – ongelukkig;
- je moet woordbetekenissen op syntactisch niveau begrijpen:
vb. Wij staan in de wei (homofonen);
vb. Jan berooft de bank – Jan zit op de bank (homoniemen).

2.1.2 Relaties op zinsniveau

In het model maakt men onderscheid tussen samengestelde en passiefzinnen. Wat vanzelfsprekend lijkt, is het heel vaak niet.

- Samengestelde zinnen:
 - Bij het begrijpen van voegwoorden in samengestelde zinnen:
vb. Hij koopt een auto **en** een bromfiets – Hij koopt een auto **of** een bromfiets;
 - Bij het koppelen van verwijswaarden aan het juiste antecedent in één zin:
vb. De jongen die daar loopt, heet Jan;
- Passiefzinnen:
vb. Het standbeeld wordt verplaatst.

Persoonlijk denk ik dat dit lijstje niet compleet is. Wanneer we de relaties op zinsniveau willen nagaan, dan hebben we nog een zeer specifieke soort zinnen waar de relaties afhankelijk zijn van de context. Deze zinnen bevinden zich in de grijze zone tussen verbaal begrip enerzijds en interpretatie anderzijds:

- De homonieme zinnen:
vb. Eric zag het meisje met een nieuwe bril.

2.1.3 Beeldspraak en figuurlijke taal

Dit is het niveau van de uitdrukkingen, vergelijkingen en metaforen.

- Uitdrukkingen:
vb. De leerkracht telde snel de neuzen;
- Vergelijkingen:
vb. Hij ging er als een haas van door;
- Metaforen:
vb. De koning van de wildernis.

2.2 Interpretatie op mesoniveau

Hier legt men relaties tussen impliciete, tekstgebonden gegevens binnen een paragraaf. Dit gebeurt via elaboratieve en overbruggingsinferenties.

2.2.1 Elaboratieve inferenties

Hier wordt de eigen voorkennis van de lezer (eigen kennis, ervaring en emoties) toegevoegd aan de tekst. Je hebt vier soorten elaboratieve inferenties:

- Bij causale inferenties ga je op zoek naar impliciet vermelde oorzaak-gevolgrelaties. Dit zijn veruit de belangrijkste. Ze zijn ook moeilijker als er verwijswoorden (anaforen) gebruikt worden. De moeilijkheidsgraad varieert daarenboven al naargelang de tekst dichter of verder bij het dagelijkse leven staat (voorkennis).
- Bij instrumentele inferenties ga je op zoek naar impliciet vermelde middel-doelrelaties. Je moet de tekst lezen om het antwoord te kennen. Let wel op. Als je een antwoord kunt geven buiten de tekst, dan gaat het niet langer over begrijpend lezen maar wel over het oproepen van algemene kennis. Dit denkproces en dit type vraag vind je niet bij elke tekst.
- Bij categoriale inferenties deel je begrippen in klassen in. Dit doe je via de integratie van voorkennis en tekstkennis. Ook hier geldt dat het niet over begrijpend lezen maar over het oproepen van algemene kennis gaat als je een antwoord kunt geven buiten de tekst. Inzicht en/of begrip worden dus niet altijd met een dergelijke vraag getoetst. Ook dit denkproces en dit soort vraag komt evenmin bij elke tekst aan bod.
- Bij logische inferenties moet je logisch redeneren. Je roept jouw voorkennis op en integreert ze met de tekstinhoud. De vraagstelling bepaalt de moeilijkheidsgraad.

Infereren is een kernprobleem voor de meeste kinderen die problemen hebben met begrijpend lezen. Dit heeft te maken met verschillende factoren:

- De algemene kennis wordt onvoldoende benut tijdens het lezen;
- Er zijn vaak problemen met het begrip van de anaforische relaties;
- Men legt te veel nadruk op het letterlijk begrijpen: enkel letterlijke informatie en enkele details worden gereproduceerd;
- De hoofdgedachte van de tekst wordt niet gevat.

2.2.2 Overbruggingsinferenties

Hier moet je de samenhang tussen verschillende zinnen begrijpen. Je brengt informatie uit de tekst met elkaar in verband. Je legt de koppeling tussen verschillende zinnen binnen de paragraaf.

- Bij *given new* inferenties moet je het verband tussen twee of meer opeenvolgende ideeën begrijpen. Je moet het verband leggen tussen gegeven en nieuwe informatie. Om het juiste besluit te trekken moet je rekening houden met de informatie uit alle zinnen. Doe je dat niet, dan leidt dit tot denkfouten. Ook dit type vraag komt niet bij elke tekst voor.
- Anaforische inferenties verwijzen naar een antecedent dat al vermeld werd. Ze zorgen voor de samenhang binnen de tekst. Je het verschillende soorten:
 - persoonlijke voornaamwoorden:
vb. ik, jij, hij;
 - bezittelijke voornaamwoorden:
vb. mijn, jouw, zijn;
 - aanwijzende voornaamwoorden:
vb. die, dat, deze;
 - gesubstantiveerde bezittelijke voornaamwoorden:
vb. het mijne, het jouwe, het zijne.

De moeilijkheidsgraad van deze inferenties hangt af van verschillende factoren. Het maken van de juiste koppeling tussen verwijswoord en antecedent wordt moeilijker...

- naarmate de afstand tussen het verwijswoord en het antecedent groter is;
- als het verwijswoord eerst komt en dan pas het antecedent. De richting van de verwijzing is belangrijk;
- naarmate het aantal personen of plaatsen waarvan sprake is in de tekst groter wordt;
- naarmate er minder verschillen zijn tussen de antecedenten (vb. allemaal meisjes).

2.3 Interpretatie op macroniveau

Dit komt neer op het leggen van verbanden in de hele tekst. Je moet de hele tekst lezen om het verband te kunnen leggen, zoals het vinden van de hoofdgedachte of het centrale thema van de tekst.

2.4 Extrapolatie

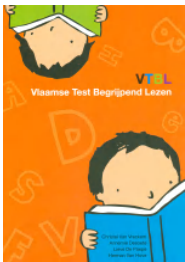
Extrapolatie is het leggen van verbanden tussen gegevens uit de tekst en gegevens buiten de tekst. Je redeneert verder over de inhoud van de tekst na het lezen van de volledige tekst. Dit heet het diep begrijpen (*deep under-*

standing) van een tekst. Concreet kun je bijvoorbeeld voorspellen hoe het verhaal verder gaat verlopen of de tekst gebruiken om de inhoud toe te passen in een andere situatie. Extrapolatie is de meest zuivere vorm van begrijpen.

2.5 De plaats van het geheugen

Het geheugen speelt zowel op micro-, meso- als macroniveau een belangrijke rol. Enerzijds moet de gelezen informatie onthouden en geïntegreerd worden met de voorkennis (korte- en langetermijngeheugen), anderzijds moet de uit de tekst opgenomen informatie op het moment zelf bewerkt worden om de interpretatie (en integratie) mogelijk te maken (werkgeheugen).

Diagnostiek van het begrijpend lezen

In Vlaanderen is er, zowel bij de scholen als bij de onderwijsinspectie al jaren vraag naar een aanvulling van de bestaande leerlingvolgsystemen met degelijk materiaal voor begrijpend lezen dat toelaat om zowel de signaleren, analyseren als handelen. Helaas is er, om onduidelijke redenen, nooit ingegaan op deze vraag. Het argument dat er geen vraag naar is, klopt alvast niet. Dat weet ik na verschillende gesprekken met Vlaamse en Nederlandse uitgeverij. De centra voor leerlingenbegeleiding, zelfstandige therapeuten en revalidatiecentra hadden recentelijk meer geluk. In 2010 kwam bij de Gentse uitgeverij Academia Press de **Vlaamse Test Begrijpend Lezen**¹ uit. In de eerste nieuwsbrief van het volgende schooljaar kom ik zeker uitgebreid op deze test terug.

Deze **Vlaamse Toets voor Begrijpend Lezen** doet alvast wat er van een goede test voor begrijpend lezen mag verwacht worden:

- hij brengt de sterktes en zwaktes van de kinderen in beeld;
- hij meet de verschillende denkprocessen bij het begrijpend lezen;
- hij helpt om de sterktes en zwaktes van kinderen voor begrijpend lezen te verklaren.

Nabeschuiving bij 80 nieuwsbrieven en een bewogen werkjaar

Als je het schrijven van een Nieuwsbrief Leren zou gelijkstellen aan 1 jaar huwelijk (want zo intensief is het wel) Dan waren we nu 80 jaar samen ☺ en vierden we ons eiken jubileum. Deze eik zou ik graag als symbool willen nemen voor wat ons onderwijs volgens mij terug moet worden: een boom die veel stormen heeft getrotseerd en desondanks veel gezonde vruchten blijft dragen. Onderwijs moet van onze kinderen gezonde mensen maken, zowel op cognitief, sociaal als emotioneel vlak. Maar of je het nu graag hebt of niet, de hoofdopdracht van de school is en blijft kennisoverdracht. Laat ons dat asjeblieft niet vergeten. Die kennisoverdracht moet nog verder gedemocratiseerd worden. Voor mij is dit ons

werkpunt voor de komende jaren. Ik wil mij daar zeker mee voor engageren.

Ik zal me het schooljaar 2010 en 2011 alvast herinneren als een bewogen maar zeer goed jaar. Een en ander kwam voor mij in een stroomversnelling terecht en het zou onbegonnen werk zijn hier iedereen op te sommen die daartoe heeft bijgedragen. Voor mij is dit een stimulans om door te gaan op de ingeslagen weg. Ik probeer verder de frustratie van het niet altijd gehoord worden (want die is bij momenten wel heel sterk aanwezig) om te zetten in positieve energie. En ik kan je verzekeren: dat is lang niet altijd even eenvoudig.

Ik houd erg veel van citaten. Daarom dit ene citaat, om het werkjaar mee af te sluiten:

Doorzettingsvermogen – de adel van de koppigheid.
(Adrien Decourcelle)

¹ VAN VRECKEM, C., DESOETE, A., DE PAEPE, L. & VAN HOVE, H., VTBL. Vlaamse Toets Begrijpend Lezen, Academia Press, Gent, 2010, 293 blz.